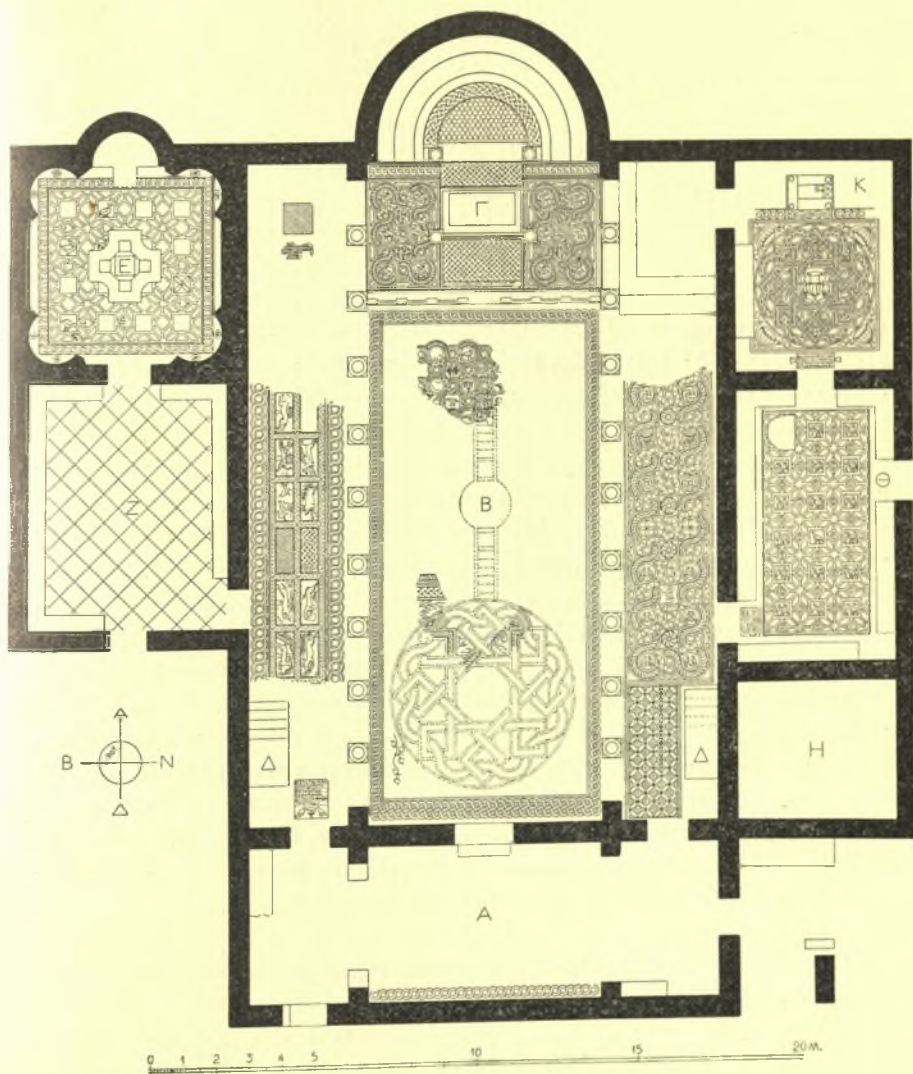

Εἰς τὴν πρὸ ἐτῶν δαπάναις τῆς Γ. Διοικήσεως Δωδεκανήσου ἀνασκαφείσαν ὑπ' ἐμοῦ, παρὰ τὸ χωρίον Μαστιχάρη τῆς Κῶ, παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν ἐξετέλεσα ἐφέτος, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Κῶ κ. Μιλτ. Νικολαΐδη, συμπληρωματικὰς τινὰς ἐργασίας δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἀφεώρων δ' αἱ ἐργασίαι αὗται εἰς τὸν πλήρη καθορισμὸν τῶν εἰς τὸν νότιον τοῖχον τῆς βασιλικῆς ἐρειδομένων προσκτισμάτων, συνάμα δὲ καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ τελικοῦ σχεδίου τοῦ ὅλου συγκροτήματος τῆς βασιλικῆς ἦτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ κυρίου σώματος τῆς βασιλικῆς (εἶκ. 1 Α, Β, Γ) ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ βαπτιστηρίου (Ε, Ζ) καὶ τῶν πρὸς Νότον προσκτισμάτων (Η, Θ, Κ). Πάντων τούτων καθωρίσθη ἤδη τελειωτικῶς οὐ μόνον τὸ ἀρχιτεκτονικὸν διάγραμμα ἀλλὰ καὶ ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις, ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου σχεδίου (εἶκ. 1). Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων μερῶν (κυρίως ναοῦ καὶ βαπτιστηρίου) δὲν θὰ κάμωμεν ἐνταῦθα λόγον, προκειμένου προσεχῶς νὰ δημοσιεύσωμεν πλήρη μελέτην εἰς τὴν Ἀρχ. Ἐφημερίδα, θὰ ὁμιλήσωμεν ὅμως ἐκτενέστερόν πως περὶ τῶν νοτίων προσκτισμάτων. Ταῦτα ἐκτεινόμενα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ κυρίως ναοῦ, ἦτοι ἀπὸ τοῦ νάρθηκος μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, ἀπαρτίζουσιν ἐν τῷ συνόλῳ ἐπιμήκεις ὀρθογώνιον κτίσμα πλάτους 4.90 μ., ὅπερ διαιρεῖται διὰ δύο ἐγκαρσίων τοίχων εἰς τρία διαμερίσματα (εἶκ. 1 Η, Θ, Κ). Ἐκ τούτων τὸ μὲν δυτικώτατον (Η), περίπου τετραγώνον ἐν κατόψει (4.14 × 4.90), οὐδόλως συγκοινωνεῖ οὔτε πρὸς τὸ ἑξωτερικὸν οὔτε πρὸς τὸν ναὸν ἢ τὸ γειτονικὸν του διαμέρισμα Θ· διότι οἱ ἑξωτερικοὶ του τοῖχοι δὲν παρουσιάζουσιν ἀνοιγμά τι οὔτε δὲ καὶ ἔχει τὸ δάπεδόν του ἐστρωμένον ἄγνοῶ, τούτου ἕνεκα, τὸν προορισμὸν του. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Η, τὸ γειτονικὸν του διαμέρισμα Θ, σχήματος ἐπιμήκους ὀρθογωνίου (4.90 × 8.25 μ.), φέρει τρεῖς θύρας, ἕξ ὧν ἡ μὲν μία, ἀνοιγομένη εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βασιλικῆς, ἐπέτρεπε τὴν συγκοινωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ νότιον κλῖτος αὐτῆς, ἡ δὲ ἄλλη, ἀνοιγομένη ἐπὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ τοίχου εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους τοῦ διαμερίσματος, συνεκινῶναι πρὸς τὸ ἑξωτερικόν. Τέλος ἡ τρίτη ἀνοιγομένη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς του ἐπέτρεπε τὴν ἐπικοινωνίαν του πρὸς τὸ ἀνατολικὸν διαμέρισμα Κ. Ὅλοι οἱ τοῖχοι τοῦ διαμερίσματος Θ εἶναι ἐφωδιασμένοι εἰς τὴν βάσιν των μὲ χαμηλά, κτιστὰ πεζούλια πλάτους 0.60 μ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πεζουλίων ἐσώθη

πρὸ τοῦ εὐθύς παρὰ τὴν θύραν ἣτις ἄγει πρὸς τὸ διαμέρισμα Κ πεζουλίου

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη τῆς Κῶ.

κτιστὴ τράπεζα σχήματος σῖγμα, χορδῆς 1.10 καὶ βέλους 0.85 ὕψους δὲ 0.38 (πίν. 107α).

Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος Θ εἶναι ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ

γεωμετρικοῦ σχεδίου ἐκ ποικιλοχρῶμων ψηφίδων ἀρίστης ἐκτελέσεως, σχεδιασθέντος καὶ κατασκευασθέντος μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πεζουλίων. Ἀμέσως δὲ πρὸ τῆς πρὸς τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς ἀγούσης θύρας ἀπεκαλύφθη ἐντὸς πλαισίου, διαστάσεων 0.59×0.88 μ., ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ (πίν. 108α) λέγουσα·

Ἀνὴρ εὐλαβῆς
ὑπὲρ σωτηρίας ἐ
αυτοῦ καὶ τῶν
διαφερόντων αὐ
τῷ ἐπήφωσεν

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ δαπανήσαντος διὰ τὴν διὰ ψηφιδωτοῦ κάλυψιν τοῦ διαμερίσματος Θ ὑπὸ ἀνωνύμου εὐλαβοῦς δωρητοῦ, κατασκευάσαντος τὸ δάπεδον ὑπὲρ σωτηρίας ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδικῶν του, δηλ. τῆς οἰκογενείας του. Αἱ ἀπαρτίζουσαι τὰ γράμματα ψηφίδες εἶναι μέλαιναι τὸ δὲ βάθος λευκόν, διακρίνονται δὲ ἀκόμη καὶ τὰ βοηθητικὰ τῆς ἐπιγραφῆς χαρᾶκώματα, ἐκτελεσθέντα διὰ σιτοχρῶων ψηφίδων. Τὸ τρίτον (ἀνατολικὸν) διαμέρισμα Κ, σχήματος ὀρθογωνίου διαστάσεων 4.90×6.40 μ., φέρει πλὴν τῆς πρὸς τὸ Θ θύρας, τὴν ὁποίαν ἤδη ἀνεφέραμεν, καὶ ἑτέραν ἐπὶ τοῦ βορείου αὐτοῦ τοιχώματος, πλάτους 1.20 μ., διὰ τῆς ὁποίας συνεκινῶναι πρὸς τὸ νότιον κλίτος τοῦ προεσφυτερίου, ὅπερ, σημειωτέον, φέρει κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευρὰς (δυτικὴν καὶ βόρειον) πεζούλιον, πλάτους 0.55 μ. Πεζούλιον δ' ἐπίσης κτιστόν, πλάτους 0.57, φέρει κατὰ τὴν βάσιν του καὶ ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ διαμερίσματος Κ, οὐχὶ ὅμως καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτοῦ ἀλλὰ μόνον περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ ἐπὶ μήκους 2.85 μ. Τέλος εὐθὺς πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἦτοι εἰς ἀπόστασιν μόνον 0.75 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ὑπῆρχε τράπεζα (πίν. 107β), τῆς ὁποίας εὐρέθῃ ἡ ὀρθογώνιος βάσις μήκους 1.80 καὶ πλάτους 1.17 μ. φέρουσα κατὰ τὰς γωνίας τέσσαρας κυκλικὰς ἐγκοπὰς, διαμ. 0.12 μ., προοριζομένης πρὸς ἐνσφήνωσιν τῶν στηριγμάτων της. Ἐντὸς τῆς βάσεως ἀπεκαλύφθη καὶ ὀρθογώνιον κατασκευάσμα, κάτι ἀνάλογον πρὸς ἐγκαίνιον, ὅπερ ὅμως εὐρέθῃ κενόν.

Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος Κ ἐκαλύπτετο διὰ πολυπλόκου γεωμετρικοῦ κοσμήματος, ἀναπτυσσομένου κυκλικῶς πέραξ κεντρικοῦ ὀκταγώνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰκονίζετο ἀμφορεὺς (πίν. 108β) καὶ ὄρηκες ἀμπέλου μετὰ βοτράων. Τὸ μέγα τοῦτο κόσμημα καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν πρὸ τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς ἐπιφάνειαν τοῦ διαμερίσματος, χωριζόμενον ἀπὸ τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς διὰ ταινίας μεθ' ἄλυσσωτοῦ κοσμήματος. Ἐν τῷ αὐτῷ διαμερίσματι ἀπεκαλύφθη ἐπίσης, εὐθὺς πρὸ τῆς θύρας, δι' ἧς τοῦτο συνεκινῶναι μετὰ τοῦ Θ, ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ ἐντὸς ὀρθογωνίου δέλτου μετὰ λαβῶν (tabella ansata) λέγουσα·

*Εὐστοχίος ὁ ἐδέσιμος ἐν-
θηκάρις κὲ ἡ αὐτοῦ γαμε-
τὴ Πασσκασία ὑπὲρ εὐχῆς
ἐαυτῶν κὲ τῶν τέκνων
αὐτῶν ἐπήφωσαν*

Ἡ ἄλλως ἀθησαύριστος λέξις *ἐνθηκάρι(ο)ς* σημαίνει πιθανώτατα τὸν σκευοφύλακα, ὅστις θὰ ἦτο κληρικός, ἀφ' οὗ χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου *αἰδέσιμος*. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ *Εὐστοχίος* μαρτυρεῖται ἤδη ὑπὸ χριστιανικῶν συγγραφέων καὶ ἐπιγραφῶν (πβλ. PAPP-BENSELER, Wörterb. der gr. Eigennamen, σ. 426), τὸ δὲ *Πασσκασία* εἶναι ἄγνωστον μέχρι τοῦδε· θὰ πρέπει ὅμως νὰ εἶναι τὸ θηλυκὸν τοῦ *Πασχάσιος*, ὀνόματος διακόνου τινὸς ἀναφερομένου ὑπὸ ΝΕΙΛΟΥ ('Επιστ. 2, 308).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν προσορισμὸν τῶν διαμερισμάτων Κ καὶ Θ ἢ εἰς ἀμφοτέρω, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ εὐρυχωρότερον Θ, παρουσία πεζουλίων, ὥς καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐν τῷ Θ θύρας συγκοινωνούσης ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τέλος δὲ ἡ ἐν τῷ Κ ὑπαρξίς θύρας ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς μὲ ἀγρουν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι θὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς ΔΙΑΘΗΚΗΣ τοῦ ΚΥΡΙΟΥ (Βιβλ. Α', 29) ἀναφερομένου διακονικοῦ, ἀποτελουμένου ἐνταῦθα ἐκ δύο χώρων ἥτοι ἐνὸς προθαλάμου Θ, εἰς τὸν ὅποιον οἱ προσφέροντες τὰς καρποφορίας πιστοὶ θὰ ἀνέμενον καθήμενοι ἐπὶ τῶν πεζουλίων μέχρις ὅτου εἰσέλθωσιν εἰς τὸ διαμέρισμα Κ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγένετο ἡ παραλαβὴ καὶ καταγραφὴ τῶν καρποφοριῶν ὑπὸ τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ τῶν ἱερέων καὶ ἡ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀπόθεσις αὐτῶν. Μεθ' ὃ διὰ τῆς ἐτέρας (βορείου) θύρας τοῦ διαμερίσματος Κ μετεφέροντο τελικῶς αἱ καρποφορίαι εἰς τὴν κυρίως Ἀγ. Τράπεζαν τῆς βασιλικῆς, ἵνα ἁγιασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τοῦ ἐπισκόπου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

α. Ὑποψὶς τοῦ Ν. προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη ἀπὸ ΝΔ.

β. Ἡ βάσις τῆς Ἁγ. Τραπέζης τοῦ Ν. προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Μαστιχάρη.

α. Ψηφιδωτή ἐπιγραφή πρὸ τῆς θύρας ἐπικοινωνίας τοῦ Ν. προσ-
κτίσματος μετὰ τοῦ ναοῦ.

β. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως τοῦ νοτίου προσκτίσματος.